

к.е.н., доцент кафедри економіки і підприємництва та інноваційної діяльності
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА, ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Постановка проблеми. Висока фінансова залежність держави, проблеми внутрішнього характеру й будь-які інші дестабілізуючі фактори стають причинами зниження економічної та, відповідно, національної безпеки. Тому необхідною умовою для нормального стійкого розвитку країни стає забезпечення захисту життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави. Постійна зміна внутрішніх та зовнішніх чинників розвитку національної економіки актуалізує дослідження питання забезпечення економічної безпеки країни. Визначення стану її складових елементів в сьогоденних умовах має важливе значення, оскільки дозволяє своєчасно вжити заходів з організаційно-правового забезпечення економічної безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численними є публікації з дослідження економічної безпеки країни, вивчення окремих її складових. Серед вітчизняних вчених фундаторами даного наукового напрямку є І. Бінько, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, В. Горбулін, Я. Жаліло, А. Качинський, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранущенко, В. Предборський, Л. Шевченко, В. Шлемко та інші. Проте відсутні єдині підходи як до визначення основних понять, так і щодо механізмів забезпечення, що, на нашу думку, мають впливати із сформованих тенденцій, рівня розвитку, можливостей держави.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження економічної безпеки України в розрізі складових, що її формують, на основі розгляду теоретичних та методичних підходів, проведення аналізу основних тенденцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека країни, з однієї сторони, є важливою складовою системи національної безпеки, що формує захист національних інтересів, з іншої – є безпосередньою умовою дотримання і реалізації національних інтересів щодо забезпечення фінансування, формування доходів та витрат тощо.

В економічній літературі відсутнє єдине визначення поняття «економічної безпеки», що негативно позначається на формуванні її концептуальних засад.

Економічну безпеку як стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави розглядають В. Шлемко, І. Бінько [2, с. 8].

Взаємозв'язок економічної безпеки та соціально-політичної та національно-етнічної стійкості доводить І. Мішина, що трактує її зі сторони економічних відносин, горизонтальних і вертикальних, між різними суб'єктами з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів, навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [6, с. 3].

Окремі науковці економічну безпеку розглядають як складну поліструктурну науку про безпеку соціально-економічних систем різних рівнів ієрархії (особа, домашнє господарство, галузь, регіон, сектор економіки, національна економіка, світове господарство) [1, с. 45].

Більш ширше та повніше поняття є економічної безпеки подає Г. Пастернак-Таранушенко, який зазначає, що «економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [7, с. 29].

М. Єрмошенко зазначає, що економічна безпека характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних

інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери [4, с. 29].

Погоджуємось з більшістю дослідників, що економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки. При цьому основним критерієм економічної безпеки є здатність економіки країни зберігати та підвищувати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Вважаємо, що економічна безпека – це свого роду забезпечення в довгостроковій перспективі таких систем показників як:

1. Економічна незалежність (фінансова, сировинно-ресурсна, інноваційна тощо);
2. Економічна стабільність (рівень розвитку, що гарантує відчуття безпеки сьогодні та в майбутньому);
3. Економічний розвиток (інноваційно-інвестиційна активність, реструктуризація, фінансове оздоровлення).

Такий підхід до трактування суті економічної безпеки (країни, регіону, підприємства) відображає її основне функціональне значення – збереження економічної самостійності та досягнутого рівня, а також підвищення конкурентоспроможності й розширення можливостей подальшого розвитку.

Саме тому економічну безпеку варто розглядати не лише як стан захищеності національних інтересів, але і наявність й можливість застосування інструментів впливу на економічні процеси для гарантування добробуту в довгостроковому періоді. Такий стратегічний підхід, на думку автора, є обов'язковим, оскільки лише дії уряду спрямовані на перспективну безпеку є важливими.

Крім того, підтвердженням наявних проблем в сфері забезпечення економічної безпеки є рівень розрахованого інтегрального показника економічної безпеки відповідно до «Методики розрахунку рівня економічної безпеки України», затвердженої наказом Мінекономіки від 02.03.2007 № 60 [5].

Так, при оптимальному значенні 100% найбільший рівень інтегрального показника спостерігався у 2007-2008 рр. – 65%. У зоні критичного стану економічна безпека України була у 1996 та 1998 роках. Починаючи з 1999 року рівень економічної безпеки знаходився в межах інтервалу 50-65%, не виходячи за межі небезпечної зони та не досягаючи задовільного рівня. Негативною тенденцією є зменшення інтегрального показника починаючи з 2008 року.

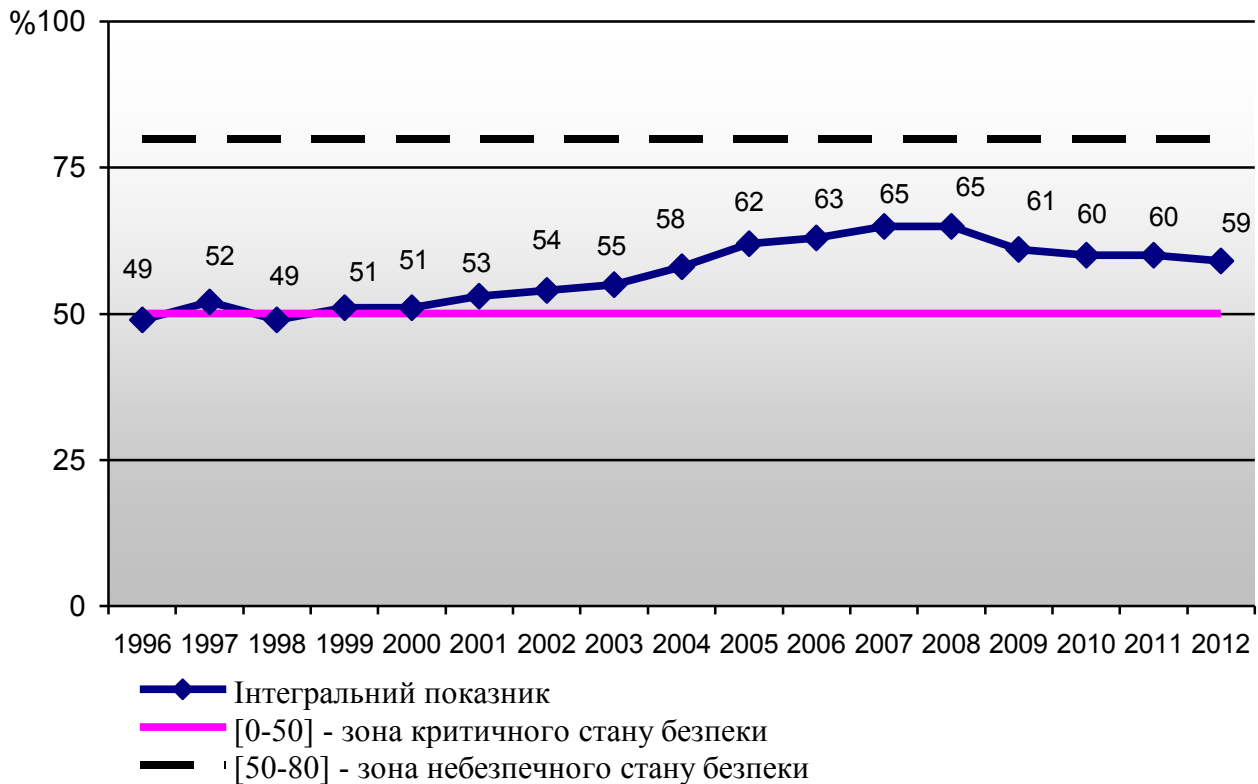

Рис. 1. Інтегральний показник економічної безпеки України (за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [8])

Економічна безпека країни, будучи однією з визначальних складових підсистем національної безпеки країни одночасно має складну структуру, оскільки включає свої складові. Перелік складових економічної безпеки є теж дискусійним, навіть дещо суперечливим. Це пов'язано з тим, що окремі складові національної безпеки, що визначені законодавством, входять до системи економічної безпеки, що викликає низку критичних зауважень науковців та практиків.

Більшість дослідників економічної безпеки дійшли висновку, що основними структурними елементами економічної безпеки, які необхідно застосувати при аналізі економічної безпеки України, є такі: сировинно-ресурсна безпека; енергетична безпека; фінансова безпека; соціальна безпека; інноваційно-технологічна безпека; продовольча безпека; зовнішньоекономічна безпека [2; 3; 6; 7].

Складовими економічної безпеки згідно «Методики розрахунку рівня економічної безпеки України», затвердженої Міністерством економіки України є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека (рис. 2).

Кожний індикатором має свій ваговий коефіцієнт, що вказує на ступінь внеску в забезпечення безпеки кожної складової (табл. 1).

Таблиця 1

Значення вагових коефіцієнтів складових економічної безпеки [5]

Складові економічної безпеки	Значення вагового коефіцієнта
Макроекономічна	0,1005
Виробнича	0,0769
Фінансова	0,1127
Інвестиційна	0,0939
Зовнішньоекономічна	0,0901
Науково-технологічна	0,1183
Соціальна	0,0808
Демографічна	0,0836
Енергетична	0,1324
Продовольча	0,1108

Стан економічної безпеки України оцінюється шляхом зіставлення розрахованих індикаторів безпеки з їх пороговими значеннями. Наявність значного відхилення від порогового значення свідчить про позитивний або негативний вплив на інтегральний рівень певної складової економічної безпеки.

Як бачимо з таблиці 1. найбільший вплив на економічну безпеку справляють такі її складові як енергетична, фінансова, науково-технологічна.

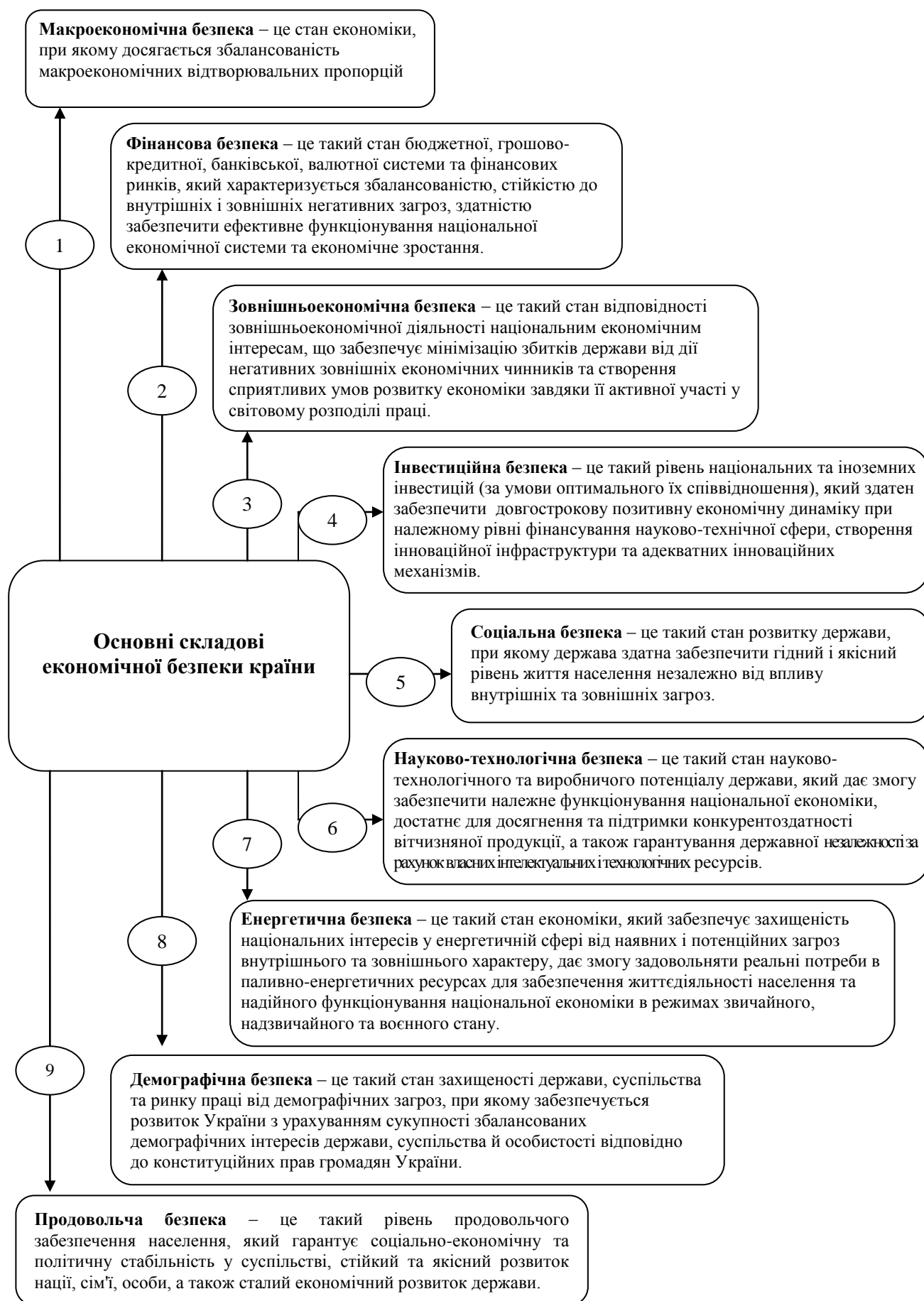

Рис. 2. Складові економічної безпеки України (сформовано на основі [5])

Разом з тим вважаємо, що варто соціальну, демографічну та продовольчу складові, як елементи соціальної безпеки, винести з економічної системи до загального показника національної безпеки, збільшивши при цьому ваговий коефіцієнт інвестиційної та зовнішньоекономічної складових. При цьому не заперечуємо їх взаємозв'язок з економічною системою країни разом з екологічною, оборонною, тощо.

За даними 2011 року в зоні критичного стану знаходиться макроекономічна (43%) та науково-технологічна (48%) складові. Разом з тим переважна більшість складових рівня економічної безпеки знаходиться у зоні небезпечного стану безпеки (рис. 3).

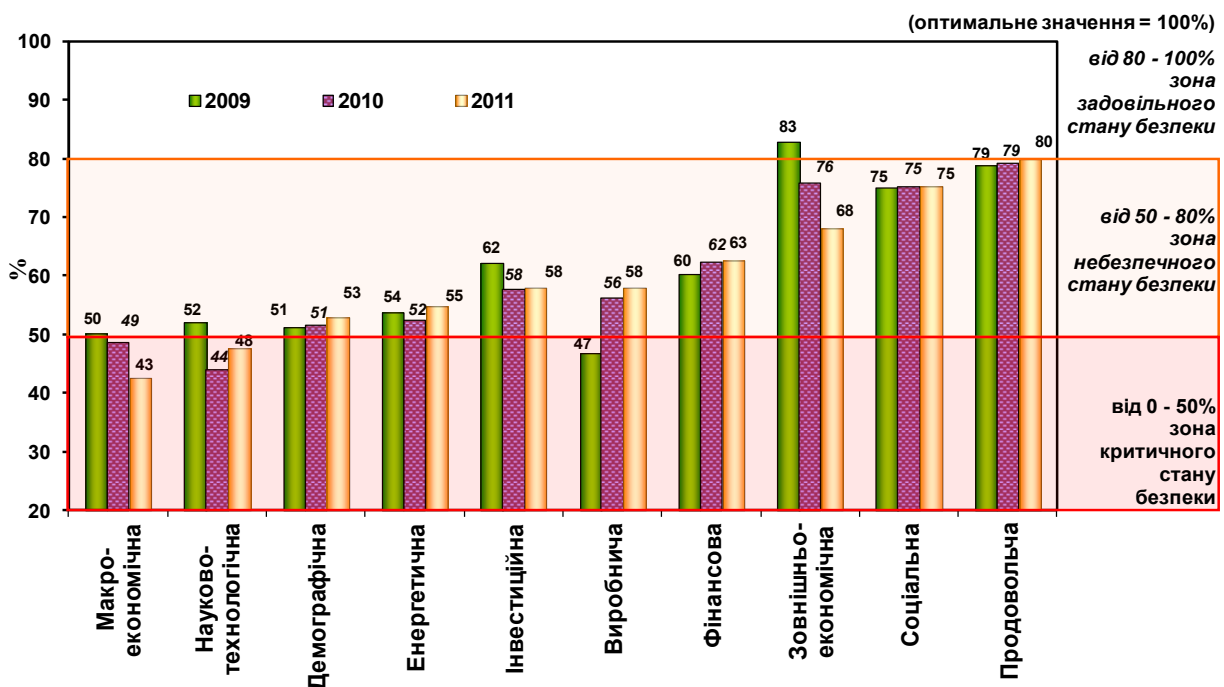

Рис. 3. Часткові індикатори складових економічної безпеки України (за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [8])

На межі критичного стану є енергетична (55%) та демографічна (53%) складові безпеки. До негативних тенденцій варто віднести зменшення рівня зовнішньоекономічної безпеки та її переміщення із зони задовільного стану при значенні індикатора 83% у 2009 році до 68% у 2011, що показує наявність проблем в сфері міжнародного співробітництва.

Висновки з даного дослідження. Відсутність єдиного бачення суті економічної безпеки та визначення її складових як в науковій літературі, так і в нормативно-правовій базі, породжує низку суперечностей й неточностей розрахунку інтегрального показника, що визначає її рівень. Доцільним є більш чітке розмежування економічної та соціальної складових національної безпеки держави.

Економічна безпека держави є тим станом захищеності від можливих загроз, що формує економічну незалежність, стабільність та розвиток в довгостроковому періоді. Пріоритетним при цьому є збалансована політика держави щодо структурної перебудови економіки, стимулювання інноваційно-інвестиційної активності, розвитку підприємництва, пришвидшення інтеграційних процесів тощо.

Література

1. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
2. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [монографія] / В. Т. Шлемко, І. Ф. Білько. – К.: НІСД. – 1997. – 144 с.
3. Економічна безпека: навч. посіб. / З. С. Варналій [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. З. С. Варналія / З. С. Варналій . – К. : Знання, 2009. – 647 с.
4. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.
5. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 №60 [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738 (10.10.2012).
6. Мішина І. Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій : дис.

канд.екон. наук : спец. 08.00.01. /1. Г. Мішина. – Донецьк, 2007. – 235 с.

7. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: Монографія. – К.: Київський економічний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.
8. Стан енергетичної безпеки України (оцінка та методологія розрахунку) [Електронний ресурс] // Управління макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

Сак Т.В.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА, ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто наукові підходи до визначення поняття «економічна безпека країни». Подано стратегічне бачення її суті через збереження економічної самостійності, підвищення конкурентоспроможності й стійкості, розширення можливостей подальшого економічного розвитку. Проведено аналіз основних тенденцій забезпечення економічної безпеки України в розрізі її складових та через сукупний інтегральний показник, що показав наявні проблеми та першочергові завдання держави. Доведено необхідність вдосконалення методики розрахунку рівня економічної безпеки через перегляд часткових індикаторів, їх вагових коефіцієнтів; посилення державного управління економічною безпекою.

Ключові слова: економічна безпека країни, національна безпека, складові економічної безпеки, інтегральний показник, часткові індикатори, стан безпеки, економічний розвиток.

Сак Т.В.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ: ПОНЯТИЕ, СТРУКТУРА, ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ

Аннотация. В статье рассмотрены научные подходы к определению понятия «экономическая безопасность страны». Представлено стратегическую ее суть через сохранение экономической самостоятельности, повышение конкурентоспособности и стойкости, расширение возможностей дальнейшего экономического развития. Проведен анализ основных тенденций обеспечения экономической безопасности Украины по ее составных, а также совокупному интегральному показателю, который показал имеющиеся проблемы и первоочередные задачи государства. Доказана необходимость усовершенствования методики расчета уровня экономической безопасности через пересмотр частичных индикаторов, их весовых коэффициентов; усиление государственного управления экономической безопасностью.

Ключевые слова: экономическая безопасность страны, национальная безопасность, составные экономической безопасности, интегральный показатель, частичные индикаторы, состояние безопасности, экономическое развитие.

Sak T.V.

ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE: CONCEPT, STRUCTURE, TRENDS

Abstract. The article deals with scientific approaches to the definition of «economic security». Posted strategic vision of its essence through the preservation of economic independence, increase of competitiveness and sustainability, expanding opportunities for economic development. Analyzed the major trends of economic security in the context of Ukraine and its components through the total integral index an that shows the current problems and priorities of the state. Proved the necessity of improving the method of calculating the level of economic security through partial revision of indicators and their weights, increased state control of economic security.

Keywords: economic security, national security, economic security components, integral index, partial indicators, the security, economic development.